

Vlasti- = vědné LISTY 143 KVĚTEN 2020

PŘÍLOHA ODERSKÉHO ZPRAVODAJE

Andrzej a Adam Potocki - poslední majitelé oderského zámku, druhá část

Smutný osud oderského zámku je v regionu všeobecně známý. Jeho architektonický a stavební vývoj včetně jeho zániku je podrobně popsán v knize Adama Hubáčka a Františka Koláře „Oderský zámek. Zaniklý klenot města”. Autoři zde uvádí přehled zámeckých pánů v letech 1792 až 1945 a jejich vliv na architektonický vývoj zámku. Stručně se zmiňují i o posledních majitelích oderského zámku v letech 1906 až 1945 - Andrzej a Adamovi Potockích. Protože se jedná o významný polský šlechtický rod, o kterém se na Odersku doposud příliš nehovořilo, uvádíme v tomto příspěvku podrobněji jejich hlavní data a osudy včetně jejich nejbližších příbuzných. Vzhledem k rozsáhlosti článku jsme ho rozdělili na dvě části. V tomto čísle Oderského zpravodaje uvádíme příběh hraběte Adama Potockého - nejstaršího syna hraběte Andrzeje Potockého

Podle záznamu v Pozemkové knize oderského panství byl Dr. Andrzej Kazimierz Potocki uváděn jako majitel panství až do 20. dubna roku 1920, dokud se jeho nejstarší syn Adam Władysław Potocki nestal plnoletým. Oderský velkostatek vedli jeho správci - nejprve lesní rada Julius Schmidt a od 23. srpna roku 1912 lesní rada Otto Hanikyr¹

Budoucí majitel oderského panství, Dr. Adam Władysław Franciszek hrabě Potocki se narodil

1. prosince roku 1896 v rodinném sídle Potockich - Krzeszovicích. Dětství prožil v Krzeszovicích a v Zatoru u Osvětimi. Stejně jako otec absolvoval základní školu v Krzeszowicích, doplněnou ve věku 12 let studijním pobytem v Londýně a střední školu v Krakově. Podle rodinné tradice zakončil své vzdělání studiem právnické fakulty na Jagellonské universitě v Krakově. Do života dospělých vstoupil ve Varšavě za II. Polské republiky (II. Rzeczpospolita Polska, 1918-1939), 19. října roku 1919

Dr. Adam Władysław hrabě Potocki ve 30. letech 20. století.

Maria Helene Potocká, rozená Dembińska, v roce 1921.

1. Otto Hanikyr, někdy Hanikýř (*22.3.1876 Terezín) byl v roce 1905 revírníkem v Mostku u Opavy. Dne 19. března roku 1904 se oženil s Hedvikou (*10.12.1877 Berlín), dcerou inženýra u firmy Friedmann Johanna Hiltha a Gertrudy Fork. Do Oder přišel 23. srpna roku 1912.

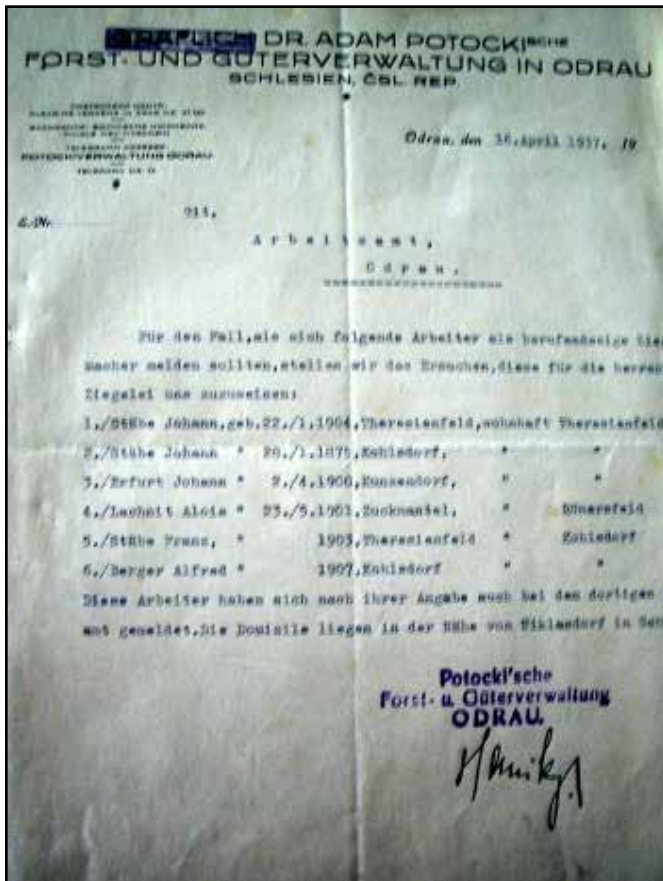
Krakov 1930. Svatba kadeta Wladyslawa Kalista Frederika, hraběte Potockého, příbuzného Dr. Adama Wladyslawa Potockého, www.pther.info

sňatkem s Marií Helenou Dembińskou (narozena 8. června 1897 Debina²), dcerou Stefana Jozefa Dembińskeho (1869-1934, erb Nieczuja) a Mariny Karoliny Šwatopek-Czetwertlińské (1869- 1934, erb s rusínskými kořeny - Pogoń Ruska). Bylo pravidlem, že příslušníci polské šlechty tvořili důstojnický sbor

armády II. Polské republiky. Byli vlastenecky orientováni, což se projevvalo i při významných rodinných událostech, např. při svatebních obřadech³.

Podle odevzdávací smlouvy datované 19. července 1919 (po rozpadu Rakousko-Uherska a první pozemkové reformě v Československu) se novým majitelem oderkého

-
2. *Debina je vesnice, která je částí obce Czoznów v Mazovském vojvodství, 27 km severozápadně od Varšavy.*
 3. *Pro představu průběhu takové svatby uvádíme dobovou fotografii sňatku příbuzného - Wladyslawa Kalista Frederika hraběte Potockého (1903-1973 - erb Zlatá Pilawa) s Gabrielou Tarnowskou (1903-2000, erb Leliwa).*
-

Odry 1937. Korespondence správce velkostatku Otto Hanickýra s oderským pracovním úřadem při náboru zaměstnanců. Archiwum Narodowe w Krakowie

velkostatku stal Dr. Adam hrabě Potocki. Z celkového rozsahu 1875 ha byl vytvořen zbytkový statek (130 ha) a malá část rozparcelována (44 ha), zbývající část propuštěna ze záboru dosavadnímu vlastníkovi. V roce 1935 měl velkostatek celkem 1702 ha (většinou lesů, 2 propachtované dvory, pilu, cihelnu a kamenolom).

V Odrách sídlila správa velkostatku, lesní úřad, zámek, cihelna a Josefův dvůr (181 ha), z něhož za první pozemkové reformy bylo jen 9 ha rozparcelováno a zbytek byl ponechán dosavadnímu vlastníkovi. Úřad správce velkostatku vykonával do roku 1938 Otto Hanický⁴. Ve 20. a 30. letech 20.století se Dr.Adam Wladyslaw Potocki věnoval své velké zálibě - automobilovému sportu. Byl členem polského automotoklubu a významným i úspěšným automobilovým závodníkem. Proto se zřejmě

Osvětim 1930. Továrna Oświęcim-Praga pro montáž automobilů. www.bezkidska24.pl /samochody-z-brzezinki

aktivně zapojil do budování polského automobilového průmyslu. Vedle železniční křižovatky v Osvětimi byla volná hala po továrně na zemědělské stroje „Potęga“, která byla vhodná pro montáž automobilů. Hrabata Raczyński a Potocki získala ke spolupráci zástupce české skupiny Praga. Polsko-česká společnost byla založena 13. dubna 1929 v Osvětimi pod názvem „United Fabryka Maszyn i Automobiles SA Oświęcim-Praga“. Hlavní náplní podniku byla montáž automobilů pro domácí trh. Závod v Osvětimi se specializoval na výrobu osobních automobilů: Praga Piccolo (18k), Praga Alfa (25 k), Praga Grand (60 k) a Praga Mignon. Vyráběly se zde také kamiony a hasičské vozy. Továrna Oświęcim-Praga měla úspěchy v automobilových soutěžích Rally Polsko 1929 a Rally Polsko 1930, kde ve své kategorii zvítězil Dr. Adam Potocki. Polská posádka ve složení Adam Potocki, Stanisław Barylski a Ignacy Kołtupajło se také zúčastnila mezinárodní soutěže v závodě Monte Carlo Rally v zimě roku 1931 s 8 válcovým Grand modelem na trase z moldavského města Jasy do Monte Carla. Podmínky byly tak špatné, že většina posádek musela odstoupit. Pouze dvě posádky dorazily do cíle včetně Poláků z firmy Oświęcim-Praga.

V srpnu roku 1937 navštívila Krakov návštěva z Anglie - Jiří, vévoda z Kentu⁵ s manželkou Marií, vévodkyní z Kentu⁶. Důvod jejich návštěvy nebyl oficiálně uveden⁷, pravděpodobně šlo o návštěvu na vyšší úrovni, vzhledem k účasti ministra zahraničí II. polské republiky Jozefa

4. V letech 1939 až 1945 byl velkostatek se zámekem v Odrách pod komisařskou správou.

5. Jiří, vévoda z Kentu (1902 - 1942), mladší bratr anglických králů Edwarda VIII a Jiřího VI, strýc Alžběty II. Jeho oficiální biografie je příběhem „příkladného“ vlastence, námořního důstojníka a dědice trůnu. Pečlivě však skrývá největší britská tajemství 20. století, včetně tajemství spojeného s Polskem (viz poznámka 7). Byl zastáncem mírové smlouvy s nacistickým Německem .

6. Marina, vévodkyně z Kentu, princezna řecká a dánská (1906 Athény - 1968 Londýn, sňatek 29. 11. 1934 Londýn)

7. Jiří, vévoda z Kentu byl do Krakova pozván polskými aristokratickými kruhy, zastoupené hrabětem Alfrédem Antonim Potockim. Údajně zde měli diskutovat myšlenku - nabídku polského trůnu předsedou polské exilové vlády Wladyslawem Sikorskim Jiřimu, vévodovi z Kentu. Tato myšlenka zanikla mimo jiné smrtí vévody v záhadné letecké havárii nad Skotskem v roce 1942.

Becka. Jejich hostitelem byl Alfréd Antoni hrabě Potocki⁸ a pracovně je v Krakově doprovázel Adam Wladislaw, hrabě Potocki (viz dále uvedené dobové fotografie).

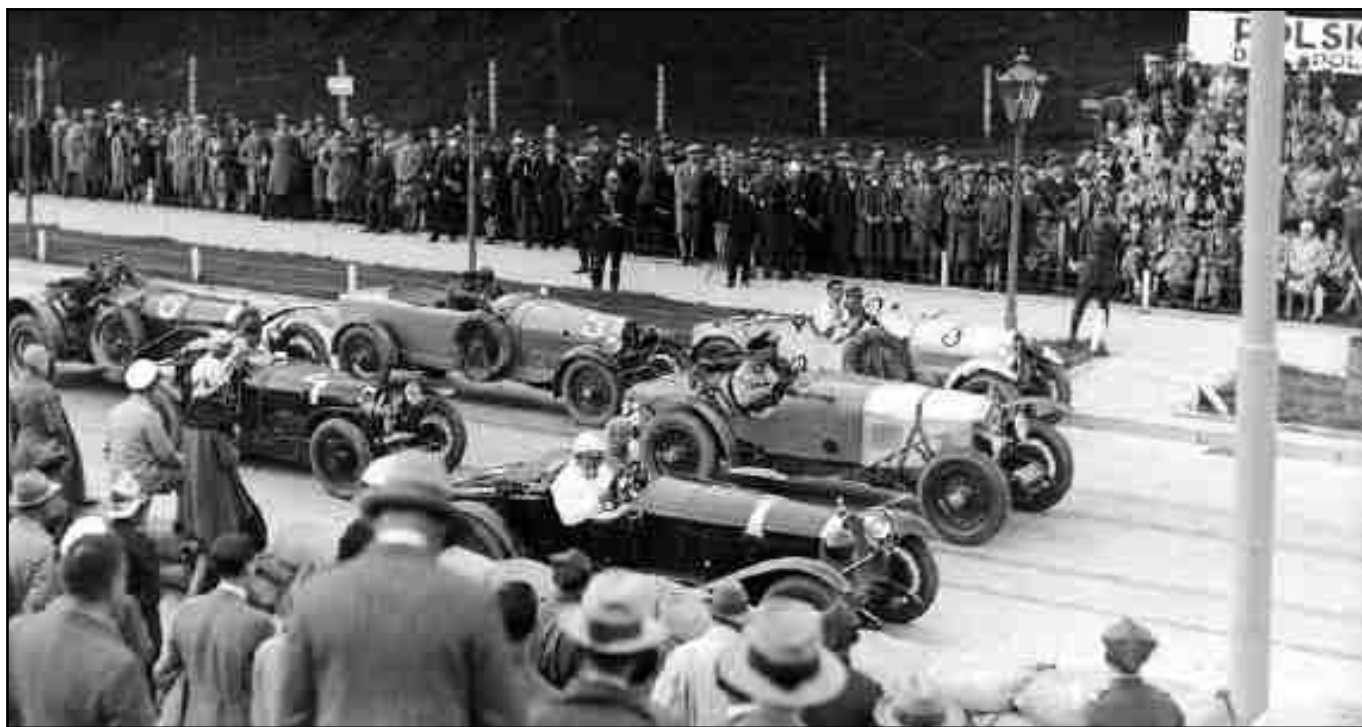
Po napadení Polska hitlerovským Německem v roce 1939 byla výroba v továrně Oświęcim-

Hasicí vůz - výrobek továrny Oświęcim-Praga (vmax 5 km/h, spotřeba 15l / 100 km),www. ppoz.pl

Praha utlumena a později zanikla. V roce 1940 obsadil rodinné sídlo Potockich v Krzeszowicích generální guvernér okupovaného Polska Hans Frank⁹, sloužilo mu jako letní rezidence. Za jeho úřadu byli důstojníci armády II. polské republiky internováni a nasazováni na nucené práce. Adam Wladyslaw Potocki byl v letech 1943 až 1945 vězněn v zajateckém pracovním táboře v norských uhelných dolech¹⁰. V březnu 1942 byli váleční zajatci z Polska převáženi do Norska. Šlo o vojáky z roku 1939, zadržované v táborech ve Třetí říši. Během tří měsíců bylo přivezeno asi 1720 zajatců. První větší transfer dalších zajatců se uskutečnil v roce 1943, přičemž během celé války pracovalo v Norsku asi 3 500 Poláků¹¹.

V Norsku dostávali zajatci uniformy poražených armád nebo fasovali obnošené civilní šaty. Příkladně jídla měli podstatně menší než Němci. Měli sice nedostatek jídla, ale díky moři se ryby prodávaly volně mimo válečný přidělový systém, takže bezprostřední smrt hladem jim nehrozila. V létě je čekaly dvanáctihodinové směny, které byly v zimních měsících o něco kratší. Jednu neděli v měsíci měli volnou.

Varšava 1929. Start mezinárodního automobilového závodu Rally Varšava-Praha-Jelení Hora-Varšava, délka 3111 km. Vítěz Dr. Adam W. Potocki, v 1. řadě 2. zprava. Narodowe Archiwum Cyfrowe

8. Alfréd Antoni, hrabě Potocki, erb Stříbrná Pilawa (1886 palác Lancut, Polsko-1958 La Fochr sur Foron, Francie). Osobně pozval k návštěvě krále Jiřího VI., ten však poslal do Krakova svého bratra Jiřího, vévodu z Kentu. Alfréd A.Potocki byl pohřben v Lausanne a v roce 2001 byly jeho ostatky převezeny do rodinné hrobky Potockich.

9. Dr. Hans Frank (1900 - 1946), povoláním právník - absolvent mnichovské university, SS-Obergrupperführer. Dohlížel na segregaci Židů do ghetta a využíval polské obyvatele na nucené práce. Rekonstruoval palác v Krzeszowicích, v suterénu nechal přistavět místnosti pro Gestapo, kde probíhalo mučení a popravy vězňů. V roce 1946 byl odsouzen za zločiny proti lidskosti.

10. Viz kniha A. Hubáček „Oderský zámek. Zaniklý klenot města”, str.55.

11. Świech A., Stokke M.: Niemieckie obozy pracy w Norwegii podczas II wojny światowej, 2016.

Konec války proběhl v norských zajateckých táborech nekrvavě. Němci se vzdali a tábory byly osvobozeny obvykle rychle a bez problémů. Od května

roku 1945 zde byli polští styční důstojníci z Londýna a od podzimu důstojníci polské repatriační mise (PMR)-zástupci vlády ve Varšavě. Osoby, které se chtěly vrátit do Polska, byly ověřovány důstojníky PMR.

Do poloviny prosince 1945 se rozhodlo odejít do exilu 2300 polských zajatců a v první polovině roku 1946 emigrovala do Anglie a Švédska další menší skupina osob¹². Byl mezi nimi pravděpodobně i Adam Władysław Potocki, který emigroval za rodinou do Londýna. Výnosem polského výboru pro národní osvobození z roku 1944 o pozemkové reformě byly velké pozemkové statky znárodněny bez kompenzace¹³. Všechno, dokonce i osobní věci aristokratů, bylo zabaveno. Mnoho zástupců významných polských rodů bylo zatčeno a deportováno hluboko do vnitrozemí Sovětského svazu. Zachránili se jen ti, co emigrovali na západ. Adam Władysław Potocki proto v Anglii zůstal¹⁴ až do své smrti 12. června 1968. Jeho manželka Maria Helena Dembińska zemřela o dva roky později, 11. února 1970. Oba byli pohřbeni v Londýně do rodinného hrobu na hřbitově v South Ealing (London Borough of Ealing, Greater London)¹⁵.

Varšava Rally 1929 - v cíli závodu. Čtvrtý zprava Dr.Adam W.Potocki s trofejí, v kruhu účastníků a prezidenta závodu Januzse Regulského. Czasopismo Auto 1929, nr.7.

Varšava, 9. mezinárodní rally 1930. Trať Varšava-Vilnius-Lvov-Krakov-Gdyně-Varšava, 3134 km. Vítěz kategorie třídy II a výše, Dr. Adam W.Potocki, v autě Austro-Daimler. Czasopismo Auto 1930, nr. 7

12. Dto poznámka pod čarou č.11

13. Také oderský velkostatek se zámkem byl podle dekretu prezidenta Československa z 19. 5. 1945 pod národní správou a od 19 dubna 1948 bylo podle zákona č.142 Sb ze dne 11. 7. 1947 jeho vlastníkem Ministrestvo zemědělství.

14. Chtěl se vrátit do rodného Polska, ale po potlačení povstání v Budapešti v roce 1956 sovětskou armádou už o tom neuvažoval.

15. Jejich dva potomci žili a pracovali v Polsku, kde usilovali alespoň o částečné navrácení majetku rodu Potockich (viz příloha). Prvním byl vnuk Adama Władysława Potockého (syn Andrzeje Stefana Potockého) Antoni Marcin Potocki (†2006), který vystudoval Zemědělskou univerzitu a jako podnikatel se v Krakově zabýval poradenstvím a druhá byla vnučka Adama Władysława Potockého (dcera Marie Teresy Bnińskiej, rozené Potocké) Jadwiga Bnińska, provdaná Jędrzejowicz, která vystudovala v Anglii politologii a v Krakově pracovala jako učitelka.

Varšava 1930. Členové polského automotoklubu po vítězné 9. mezinárodní rally. 2. sedící zleva prezident závodu Januzs Regulski, napravo vítěz kategorie Dr. Adam W. Potocki. Czasopismo Auto 1930, nr.7

Dodatek - osud umělecké sbírky obrazů rodiny Potocki

(Dziennik Polski, 9. října 2015 - volný překlad)

Příběh začíná v říjnu 1946, nebo spíše v zimě 1944. Válka se chýlí ke konci a sovětská armáda se již blíží k bývalým hranicím druhé polské republiky. O Rudé armádě a jejím barbarství už kolují legendy. Rodina Potocki z Krzeszowice se rozhodla jednat. Hrabě Adam Władysław Potocki, poslední z předválečných majitelů panství Krzeszowice, nařídil zabalit nejcenější umělecká díla do krabic. Bylo jich více než 40 a v nich byly nevyčísitelné poklady: díla Cima da Conegliana, Carla Dolciho, Guernica¹⁶, Giovanniho Battisty Penniho, Marcela Bacciarelliho, Tomasz Dolabelly, Jana Matejka a Piotra Michałowského a d. Existují také historické památky, jako je prsten s obrazem Kościuszka, razítka - pečeť Katarzyny Jagiellonky a pečetní prsten Stefana Batoryho. Jsou to sbírky shromážděné za několik generací rodinami Potocki. Nyní je vše ukryto v kamaldolském klášteře v Bielanech. Tam byla sbírka bezpečně uložena do roku 1946.

Rok po válce se Adamův syn Andrzej Stefan Potocki a jeho manželka Maria Antonia rozhodli utéct s rodinnými poklady do zahraničí. V noci ze 3. na 4. října byla zahájena akce na vyvezení beden. Měly být převezeny do lesa a odtud pokračovat za hranice. Celá akce byla vedena Stefanem Rybickim, zvaným „Bílý kapitán“. Bohužel se ukázalo, že tento velitel byl členem UB. V noci ze 3. na 4. října našly úřady veřejné bezpečnosti 19 krabic obrazů ukrytých v lese u Krakova, připravených k přepravě ve 23 bednách ve zvonici

kamaldolského klášteře ve Wigrách. Dalším hledáním bylo objeveno osm krabic se sbírkou cenností, ukrytých v Krakově. Ostražitost úřadů veřejné bezpečnosti tak zachovala v Polsku poklady národa.

V prosinci 1946 bylo zahájeno soudní řízení s Andrzejem Stefanem Potockim a Marií Antonii Potockou před Vojenským okresním soudem ve Varšavě, které vyvrcholilo jejich uvězněním na 8 a 6 let. Sbíрка umění byla uložena do Národního muzea ve Varšavě. Až za 12 let byla rodina Potocki osvobozena. Nejvyšší soud po kasaci rodiny Potocki v roce 1967 rozhodl, že o vlastnictví sbírky Krzeszowice by měl rozhodovat civilní soud, nikoli soud vojenský. Ale toto rozhodnutí se nikdy neuskutečnilo. Po roce 1989 se Andrzej Potocki, ten, který chtěl odvést cenná umělecká díla do zahraničí, rozhodl je požadovat znovu, ale v roce 1995 zemřel v Krakově. V roce 2005 byli jako majitelé nemovitosti uvedeni dva jeho dědici - vnuci Dr. Adama Władysława, hraběte Potockého - Krystyna Jadwiga Bnińska-Jędrzejowicz z Varšavy a Antoni Marcin Potocki z Krakova.

Jedním z argumentů, že převzetí sbírky bylo nezákonné, byla skutečnost, že v době zadržení Andrzeje Potockého nebyl formálně vlastníkem cenných sbírek. Stále byly majetkem jeho otce Adama. Seznam obsahuje přes 6 000 objektů, jejichž hodnota se odhaduje na 30 milionů PZL. Pokud by byl spor vyřešen ve prospěch rodiny Potocki, mohla by díla vystavená doposud ve stálé expozici zmizet z Národního muzea ve Varšavě. Tato sbírka má velkou hodnotu jako celek, což je důležité z hlediska muzea i pro historiky umění. Jeho hodnota spočívá nejen v jednotlivých uměleckých dílech, ale také ve sbírce

16. Guernica je monumentální obraz Pabla Picassa. Je vysoký 349 cm a široký 777 cm. Picasso jej zhotovil za necelý měsíc.

Krakov 1937. Dr .Adam Wladyslaw, hrabě Potocki (uprostřed) doprovází při prohlídce interiéru krakovských památek Jiřího, vévodu z Kentu (1902 - 1942, syn krále Jiřího V.) s manželkou Marinou, vévodkyni z Kentu (1906 -1968, princezna řecká a dánská) . Narodowe Archiwum Cyfrowe

Krakov 1937. Dr. Adam, hrabě Potocki s Jiřím vévodou z Kentu při procházce Krakovem. Narodowe Archiwum Cyfrowe

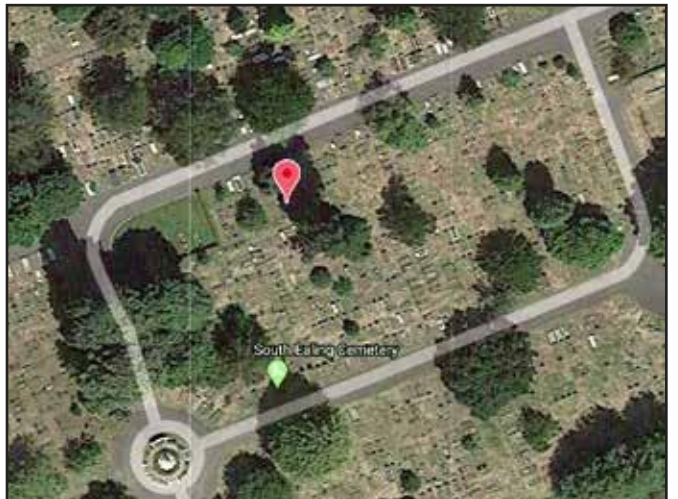
Krzeszowice 1942, palác rodiny Potocki. Schůzka představitelů polského okupačního režimu. Sedící l. zprava guvernér Polska Hans Frank. <https://opinie.wp.pl>

vytvořené v průběhu let rodem Potocki. Neměla by být rozdělena ani rozprodána. Bylo by dobré znát záměry dědiců bývalých majitelů. Sbírkou by měla být přístupná veřejnosti - bez ohledu na rozhodnutí, které bude učiněno u soudu, upozorňuje Joanna Daranowska-Łukaszewska z krakovské pobočky Asociace historiků umění. Zeptali jsme se na budoucnost sbírky, pokud by soud uznal nároky dědiců. Ale rodina Potocki prozatím tento případ nechce komentovat. Před několika lety se objevily návrhy, že objekty mohou zůstat ve varšavském muzeu jako exponáty. V té době však rodina ještě nevlastnila palác v Krzeszowicích, který mezitím rodina Potocki získala. Přešla by tato díla do Malopolska? Budou sbírky rozděleny? Odpovědi na tyto otázky budou známy až po vynesení konečného rozsudku. Prozatím však není vidět konec sporu, který probíhá od roku 2005¹⁷.

*Pro Vlastivědné listy za HVS zpracoval
Pavel Kašpar, st.*

2009 Londýn, hřbitov South Ealing - vstup na hřbitov. geograph.org.uk, foto Andrew Hackney

Londýn, hřbitov South Ealing - výřez satelitní mapy. Červeně označena poloha rodinné hrobky č. 9E-HH (pohřbeni: Adam W. hr Potocki s manželkou Marií T. Dembiňskou a jejich dcera Maria T. Potocká s manželem Romanem Marcinem hr. Bniňským, viz rodokmen), www.sejm-wielki.pl/s/cmentarze.php

17. V článku není zohledněn současný stav řešení nároků dědiců.

Použité zdroje (pokračování z první části):

Článek „Książę Jerzy: Skandalista, który miał zostać królem Polski”, 31. 12. 2016, www.rp.pl/Rzecz-o-historii

Článek „Książę Jerzy, król Polski”, 01.09.2011,

Krzeszowice 1942. Guvernér okupovaného Polska Hans Frank v paláci Potockich. N A C

www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia.

Portréty Dr. Adama W. Potockého a Marie Heleny Potocké z databáze MyHeritage.

N A C - Narodowe Archiwum cyfrowe, Waszsawa.

Jižní Afrika, safari 1936. Klečící hrabě Adam W. Potocki s puškou u zastřeleného tygra. V pozadí účastníci safari. Fotoateliér Iris, Vídeň - Kärtnerstrasse. N A C

Krakov, srpen 1937. 1. řada, zleva: 1. hraběnka Maria Helene Potocká - manželka Adama W. Potockého, 2. Jadwiga Beck, 3. Marie vévodkyně z Kentu. 2. řada zleva: 2. hostitel návštěvy hrabě Alfréd Potocki, 4. ministr zahraničí Jozef Beck, 6. Jiří, vévoda z Kentu, 9. vzadu s kloboukem hrabě Roman Antoni Potocki. N A C